

Bu makaledeki amacım Eric R. Wolf'un *Köylüler* başlığını taşıyan kitabını ele almaktır. Bununla birlikte, bir kitap tanıtımının/eleştirisinin sınırlarının ötesine çıkmayı göze alarak, konu çerçevesinde yapmış olduğum okumaların esinlendirdiği bir dizi düşünceyi de dile getirmeye çalışacağım. Söz konusu düşüncelere burada yer vererek, Wolf'un çalışmasının neden üzerinde durulmaya değer olduğunu gösterebileceğimi umuyorum. Ardından Wolf'un çalışmasının ayrıntılarına gireceğim. Son olarak da, *Köylüler* kitabının çevirisi üzerine birkaç şey söylemek istiyorum.

Öncelikle, sosyal bilimler ile bir toplumsal kategori olarak köylülüğün ilişkisinin belli başlı iki sorunu içerdiğini öne süreceğim. İlk olarak Dünya çapında ve özellikle Türkiye'de, sosyal bilimlerde, köylülük konusunda bir belirsizlik ve ihmalin söz konusu olduğu ileri sürülebilir. Bu belirsizlik ilgili sözlüklerde de gözlemlenebilir. Sosyal antropologlar, köylüleri kültürel alışkanlık ver normlarıyla vizyonlarının darlığıyla¹ ve geleneğe sıkıca sarılmalarıyla tanımlarken; Marxist kuramcılar, köylülük kavramını, ücretli işçi sınıfından, kapitalist çiftçi sınıfından ve bir toprak sahipleri sınıfından farklılaştırarak, kapitalist ya da sosyalist olmayan tarımsal üretimin çok çeşitli biçimleri için kullanmışlardır.²

Köylülüğün ihmal edildiğini düşünmemin nedeni ise, köylülüğü konu alan çalışmaların göreceli olarak az sayıda olmasıdır. Her ne kadar, 1950'li yıllar ve sonrasında sosyal bilimlere damgasını vuran modernleşme/kalkınma paradigması köylülüğe yönelik çalışmaları arttırdıysa da, son on yılda yine bir düşüş yaşanmaktadır.³

¹ Kadir Cangızbay, Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde verdiği "Dil ve Toplum" başlıklı yüksek lisans dersinde, köylülüğü "kendi sınırlı yaşam deneyimlerinin evrensel olduğunu varsayan topluluk" olarak tanımlamıştı. Kendi deneyimlerinden birini, benimde aralarında bulunduğu öğrencilerine aktararak da kendisindeki köylülüğün kalıntısına işaret etmişti. Biz, "kentli" öğrenciler, attığımız kahkahalarla içimizdeki "köylüyü" ürkütmüştük.

² Bu paragraftaki tanımlamalar için: Tom Bottomore, (y. y.), *Marxist Düşünce Sözlüğü*, Türkçe çeviriyi derleyen: Mete Tunçay, İletişim, İstanbul 1993, s. 349; Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, çev: Osman Akinhay ve Derya Kömürçü, Bilim ve Sanat, Ankara 1999, s. 432.

³ 2001'de yayınlanan makalesinde Nükhet Sirman, Türkiye'de son on yılda köylülüğü konu alan çalışmaların git gide azaldığı saptamasını yapar ve bu azalmanın nedeni olarak da sosyal bilimlerde hüküm süren teorik yaklaşımların durumunu ve buna bağlı olarak gelişen araştırma tekniklerini gösterir. Nükhet Sirman, "Sosyal Bilimlerde Gelişmecilik ve Köy Çalışmaları", *Toplum ve Bilim* 88, Bahar 2001, s. 251.

Bu belirsizlik ve ihmalin nedenlerinden biri köylülerin etkinliğinin kentli toplumsal kategorilerin etkinliklerine göre çok daha az görünür olmasıdır. Öyle ki, örneğin *States and Social Revolutions* adlı çalışmasında Theda Skocpol, köylü ayaklanmalarının toplumsal devrimlerdeki rolünü betimlerken, köylü ayaklanmalarının, tarihçi ve toplumsal kuramcılarının dikkatini kentli alt sınıflara göre daha az çektiğine işaret eder. Kentli alt sınıfların eylemlerinin çok daha görünür olmasından dolayı bu durumun anlaşılabilir olduğunu belirtir: “Dolayısıyla, ayaklanmacı kentli işçiler, ulusal-siyasal bilinç ve karar alma merkezlerinden çok uzaktaki, kırsal kesimde sadece ‘asi’ olan köylülerle karşılaştırıldığında gerçek devrimciler olarak görülür.”⁴

Köylülük konusundaki belirsizlik ve ihmalin bir diğer nedeni ise, köylülüğün kapitalist üretim ilişkilerinin yaygınlaştığı ölçüde ayrışması ve bu makalenin esas konusu olan kitabın çevirmeni Abdülkadir Sönmez’in kitaba yazdığı önsözdeki ifadesiyle, köylülüğün “nesli tükenme tehdidi altında” olması olabilir. Köylü nüfusunun gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde gerilemekte olduğu aşıkardır. Türkiye üzerine yapılmış istatistiksel araştırmalara göre, 1950’den sonra köylü nüfusu, esas olarak iç göç nedeniyle gerilemeye başlamış; 1985 yılı ise Türkiye için bir dönüm noktası olmuştur; 1985’de köy ve kent nüfusları birbirine eşitlenmiştir. 1950’lerin başında köylü nüfusunun toplam nüfusa oranı % 80’iken, 1997 Nüfus Sayımı sonuçlarına göre bu oran % 35’e gerilemiştir.⁵ Bununla birlikte köylülüğün ayrışmasının niteliği konusunda (ayrışmanın mutlak olup olmadığı ve ayrışmanın demografik mi yoksa toplumsal bir ayrışmamı olduğu konusunda) tartışmalar sürüp gitmektedir.

Kanımca, sosyal bilimcilerin bakış açısında somutlaşan sorun ise, Batılıların Doğulularla şarkiyatçılık bağlamında kurdukları ilişkiye benzer bir biçimde, köylerin ve köylülüğün kentlerin ve kentliliğin “karşıt imgesi, düşüncesi, kimliği, deneyimi olarak”⁶ tanımlanmasıdır. Bu tanımlamaya uygarlıkların gelişiminin kentlerin gelişimi ile bir ve aynı şey olduğu düşüncesinin önemli bir katkısı olmuştur. Sosyal bilimler, Ferdinand Tönnies’in cemaat-toplum (Gemeinschaft-Gesellschaft) ayrımından bu yana, kırsal kesimi, kentsel yaşamın gelişmelerince belirlenen ve dolayısıyla edilgen olan, oldukça yüksek bir ahenk ve uyuma atfedilen bir toplumsal kategori olarak

⁴ Theda Skocpol, *States and Social Revolutions*, Cambridge University Press, Cambridge, 1979, s. 113.

⁵ Bahattin Akşit, “Cumhuriyet Döneminde Türkiye Köylerindeki Dönüşümler”, içinde, *Bilanço 1998: 75 Yılda Köylerden Şehirlere*, Tarih Vakfı, İstanbul, 1999, s. 173.

⁶ Edward W. Said’in kitabın giriş bölümünde Marx’ın köylüler için kullandığı “Onlar kendilerini temsil edemezler, temsil edilmeleri gerekir,” cümlesini, şarkiyatçılığın doğuya baskısı bağlamında alıntılanmış olması, Doğu-Batı ve köy-kent ayrımları arasında bir koşutluk kurulabileceğinin bir işareti olarak yorumlanabilir. Edward W. Said, *Şarkiyatçılık: Batı’nın Şark Anlayışları*, çev: Berna Ülner, Metis, İstanbul, 1999, s. 11.

ele aldı. Oysa köyler büyük oranda kentler tarafından belirlenmekle birlikte, kentleri belirli koşullar altında etkileyebilir; ayrıca da köylerdeki yaşam durağan olarak nitelenemez.⁷ Kent-kır ayrımı üzerine temellenen araştırmaların, köylerdeki farklılaşmaları, toplumsal çatışmaları, iktidar mücadelelerinin görünür kılınmasını büyük ölçüde engellediği öne sürülebilir.

Eric R. Wolf'un ilk olarak 1966 yılında yayımlanan çalışması köylülük üzerine çalışacak sosyal bilimciler için bir el kitabı niteliğindedir. Çalışmasının "insan toplumunun evriminde bir safha ile" ilgili olduğunu belirten Wolf, kitabını, "köylülük üzerine bir okuma kitabı olarak düşündüğünü" de ekler. (s. 11)⁸ Antropolojik bir yaklaşımı benimseyen Wolf, ilkel toplumlarla köylüleri karşılaştırır ve bu ikisini birbirinden ayıran özelliğin dış dünya ile kurdukları iletişimin azlığı ya da çokluğu değil, iletişimin niteliği olduğunu belirtir: "İlkel toplumda ihtiyaç fazlası mallar ve gruplar ya da grupların üyeleri arasında doğrudan mübadele edilir; köylüler ise artıkları (surplus) hakim bir gruba aktaran kırsal rençperlerdir." (s.18) Wolf'un çalışması köylülüğün evreninin farklı görünüşlerinin kavramsallaştırılması üzerine odaklanır. Nitekim, köylülerin üretiminin, hane halkının asgari kalori düzeyi, tohumluk, ikmal-ikame fonları, törensel fonlar ve kira fonlarının karşılanması için olduğuna işaret eder. "Kira fonları," Wolf'a göre, "köylüleri ciddi ve kesin olarak ilkel rençperlerden ayırt eder." (s. 24) Bu nedenle de " 'Köylü' ifadesi artık üreticileri ile artığı denetleyenler arasındaki asimetrik yapısal ilişkilerden başka bir şey ifade etmemektedir." (s. 27-8)

"Köylülüğün Ekonomik Yönü" başlığını taşıyan bölümde Wolf, Köylü ekotiplerini (çevreye uyum sistemlerini) paleoteknik ve neoteknik ekotipler olarak iki gruba ayırır ve zengin örneklerle birlikte ele alır. Ardından da köylülerin tamamlayıcı mal ve hizmetleri sağlamasının yolları (hane içinden üretim; topluluk içi işbölümü; bölgesel pazarlar ve şebeke pazar sistemleri) üzerinde durur. Mülkiyet biçimlerini ise dört başlık altında ele alır: patrimoniyal, prebendal, merkantil ve idari mülkiyet.

"Köylülüğün Toplumsal Yönü" adlı bölümde köylü aile tipleri, miras sistemleri, seçici baskılar ve savunma sistemleri, köylü koalisyonları ve bu koalisyonların daha geniş toplumsal düzenle ilişkisinin çeşitli tipleri varlık koşulları ile birlikte ele alınır.

Son bölüm olan "Köylülük ve İdeolojik Düzen"de, Wolf, köylülerin başta dinler olmak üzere çeşitli ideolojiler karşısındaki konumlarının yanı sıra köylü hareketleri üzerinde durur.

Yukarıda hızla özetlemeye çalıştığım Wolf'un *Köylüler* kitabı, görülebileceği gibi, çok geniş bir zaman ve mekanda meydana gelen gelişmeleri ve farklılaşmaları kavramsallaştırmaya çalışmaktadır; bu nedenle söz konusu

⁷ Eric R. Wolf, *Köylüler*, çev: Abdülkerim Sönmez, İmge, Ankara 2002, s. 39.

⁸ Bundan sonra Wolf'un kitabından yapılacak alıntılar metin içinde gösterilecektir.

alandaki çalışacak araştırmacılar için oldukça yararlı olacağını düşünüyorum. Bununla birlikte miras sistemlerini ele aldığı bölümde geniş ailenin topraklarının bölünmesinin nedeni olarak, dışarıklı kadınların erkekler arası dayanışmayı parçalamasını göstermesi, (s. 114-115) cinsiyetçi bir bakış açısı olarak yorumlanabilir; öyle ki bunun dışında köylü topluluğu içerisinde cinsiyete dayalı işbölümünden söz etmemesi de bir eksikliklerdir.

Bu kitabın Türkçe'ye çevirilmesi ve kazandırılması önemli bir eksikliği giderdi. Kitabın sayfa sayısına bakarak görece küçük oylumlu bir kitap olduğu söylenebilir de içeriğinden dolayı, Türkçe'ye çevirilmesi oldukça güçlü bir kitaptır. Çeviri konusunda iki noktaya değinme gereğini duyuyorum. Birincisi Türkçe çeviri ile İngilizce aslını karşılaştırma fırsatım olmadığı için emin olmamakla birlikte, metnin tamamında "kazma tarımı" olarak kullanılan kavramın aslında "çapa tarımı" olarak karşılanması gerektiğini düşünüyorum. İkincisi ise, hortumlamak (s. 36-171), rızık (s. 48), tımar (s. 88), arpalık (s.89), dirlik(s.90), iltizam (s.90) menakıpnâme (s. 144) gibi, belirli bir coğrafya ve zaman dilimine özgü kavramların genel kavramlar olarak kullanılmasının yerinde bir kullanım olup olmadığı konusunda şüphelerim var.

Kaynakça

- Akşit, Bahattin, "Cumhuriyet Döneminde Türkiye Köylerindeki Dönüşümler", *Bilanço 1998: 75 Yılda Köylerden Şehirlere*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999.
- Bottomore, Tom, (y. y.), *Marxist Düşünce Sözlüğü*, Türkçe çeviriyi derleyen: Mete Tunçay, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993,
- Marshall, Gordon, *Sosyoloji Sözlüğü*, Çeviren: Osman Akınhay ve Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1999,
- Said, Edward, W., *Şarkiyatçılık: Batı'nın Şark Anlayışları*, Çeviren: Berna Ülner, Metis Yayınları, İstanbul, 1999.
- Skocpol, Theda, *States and Social Revolutions*, Cambridge University Press, Cambridge, 1979.
- Wolf, Eric, R., *Köylüler*, Çeviren: Abdülkerim Sönmez, İmge Yayınları, Ankara 2000.

Erdem Türközü